

Bírálat

Csomós György

„A globális városhálózat tudományföldrajzi szempontú vizsgálata” című

az MTA Doktora cím elnyerésére benyújtott értekezéséről

Napjaink globalizálódó világában egyre nagyobb figyelmet kap az egyes területi egységek (országok, régiók települések) által betöltött pozíció vizsgálata, a minél fontosabb szerep elérése érdekében folytatott verseny elemzése. Az érintett kutatásoknak elengedhetetlenül van területi vonzata is, és ennek következtében a geográfusok is igen nagy figyelmet szentelnek ennek a témának, amely különböző ágazatokra (pl. gazdasági teljesítmény, pénzügyi szerep) terjed ki. A fentiekben említett áramlatba tartozik Csomós György eddigi kutatási tevékenysége is: kezdetekben a városok általános szerepkörét elemezte, míg a későbbiekben a gazdasági-irányító funkciók álltak vizsgálatainak központjában. Az MTA Doktora cím elnyerése érdekében benyújtott értekezésében mind a két korábbi kutatási területhez kapcsolódó, rendkívül izgalmas, és több szempontból is aktuális témakörrel foglalkozik, amikor egy tudományos munkában a tudomány térbeliségét vizsgálja.

A disszertáció alapvetően logikus felépítésű. A Bevezetés és a Célkitűzések fejezetet követi a témakör elméleti háttérének feltárása („A kutatás elméleti háttere”), valamint a felhasznált adatbázis és az alkalmazott módszerek bemutatása. A Legnagyobb terjedelmet az 5. fejezet („Kutatási eredmények”) foglalja el, az utolsó fejezet a Záró következtetéseket és a Téziseket tartalmazza.

A Bevezetés fejezet három egysége (1.1. Városok, gazdaság tudomány, 1.2. A területi tudománymetria rendszertani elhelyezése, 1.3. A dolgozat szerkezete) alapvetően jól tárják fel a témakör vizsgálatának szükségességét. Külön kiemelőnek tartom az 1.1. alfejezet első bekezdését, amelyben a szerző meggyőzően mutatja be a disszertáció kapcsolódását korábbi kutatási tevékenységéhez. Kisebb problémaként tudom ugyanakkor megemlíteni az 1.2. alfejezet rövidegét (még kb. egy-másfél oldal szükséges lett volna). Véleményem szerint a szerzőnek egy kicsit részletesebben kellett volna bemutatni a tudományföldrajz kutatási területét (pl. a tudománymetrián kívül mivel foglalkozik még), valamint a kettő közötti kapcsolatot, különösen annak fényében, hogy a tudományföldrajz kifejezés a disszertáció címében is szerepel.

A 2. fejezetben megfogalmazott kutatási kérdések lényegesek, és megfelelő alapot jelentenek a később részletesen is kifejtendő témák számára. Pozitívnak tartom azt a tényt, hogy a kérdésfeltevésen kívül a szerző 4-5 mondatban körüljárja azt is, miért fontos az adott témakörnek a vizsgálata.

A 3. fejezet a témakör elméleti háttérét járja körül, és – a témáját tekintve az első pillantásra szokatlan módon – két nagyobb egységre osztható. Egyrészt a szerző bemutatja a területi tudománymetria időbeli fejlődését, kialakulásának és átalakulásának háttérében álló okokat. Megállapításai alapvetően helytállóak, és pozitívként lehet megemlíteni, hogy az új kutatási területet jól ötvözte a városhierarchia kérdéskörével. Másrészt a szerző igen részletesen foglalkozott a területi tudománymetriai kutatásokkal kapcsolatban felmerülő problémákkal (milyen területi egység legyen a vizsgálat alapja, hogyan mérjük a figyelembe vett tanulmányokat), mindazon kérdésekkel, amelyekre még a vizsgálatok megkezdése előtt választ kell adni. Az ilyen jellegű alfejezetek nem tekinthetők szokatlanoknak a tudományos munkák esetében, ugyanakkor újdonságnak tekinthető ezek hossza (ez alapvetően indokoltnak tűnik), emellett pedig pozitív elemnek tartom, hogy a szerző

ezekben az alfejezetekben is sok új információt közöl, valamint rámutat egy fontos településföldrajzi problémára, a nagyvárosok körüli övezetek lehatárolási nehézségeire.

A fejezettel kapcsolatban ugyanakkor egy apró problémát is meg kell említenem. A szerző több helyen is foglalkozik a területi tudománymetria gyakorlati alkalmazhatóságával, valamint azzal a kérdéskörrel, mennyire tekinthető az előnyös helyzet a város tudományos teljesítményének. Az előbbi témakörben végleges megállapításai helytállóak (a magas szintű K+F tevékenység vonzza a kreatív osztályt, így elősegíti a város fejlődését), ugyanakkor úgy vélem, nagyobb hangsúlyt kellett volna fektetni ezen témakör településmarketingben történő alkalmazási lehetőségeire (pl. egy, a témával foglalkozó fénykép egy település befektetéseket ösztönző kiadványából). A második kérdéskörben megfogalmazott állításával, amely szerint „a városszintű tudománymetriai indikátorok nem arról adnak információt, hogy a város tudományos rendszerének milyen a teljesítménye”, nem tudok teljesen egyetérteni. Elfogadom, hogy egy város tudományos rendszerének teljesítményét különböző mutatószámokkal lehet mérni (pl. szabadalmak száma, spin off cégek száma), ugyanakkor véleményem szerint a tudománymetriai adatok is utalnak a városok tudományos rendszerének a teljesítményére. Igaz ugyan a szerzőnek az az állítása a városok nagy részének nincs K+F stratégiája (ilyen jellegű alprogram ugyanakkor már a magyar nagyvárosok fejlesztési dokumentumaiban is olvasható), a települések ugyanakkor tudnak lépéseket tenni ezen a téren. Egyrészt lobbi-erejükkel elősegíthetik újabb K+F egységek letelepedését, biztosíthatják a szükséges infrastruktúra kiépítését, valamint általában is olyan körülményeket (pl. természeti környezet, lakásviszonyok) teremthetnek, amelyek vonzóvá teszik a várost a magas szakképzettségű rétegek számára. Véleményem szerint mindezen tevékenységek előrelépést jelenthetnek a tudománymetriai adatokban/rangsorokban, és ez a város tudományos teljesítményét is tükrözi.

A 4. fejezet a disszertáció megírása során felhasznált adatbázissal és az alkalmazott módszerekkel foglalkozik. A szerző egyrészt – választ adva az előző fejezetben felmerült kérdésekre – bemutatja a felhasznált adatbázist, másrészt részletezi azon mutatókat (pl. nagyhatás-arány, város-város együttműködési mátrix), amelyeket a disszertáció későbbi részében használ. Az opponens két kisebb hiba megemlítésétől ugyanakkor nem tud eltekinteni. Úgy vélem, nagyobb hangsúlyt kellett volna kapnia annak, hogyan kezeli saját kutatásai során a 3. fejezetben említett problémákat, illetve már az első említés során, a 34. oldalon meg kellett volna magyarázni, mit jelent a nagyhatású közlemény (erre csak egy oldallal később került sor).

A disszertáció legfontosabb egységének az 5. fejezet tekinthető, amelyben a szerző megfelelő logikai sorrendben, négy alfejezetben mutatja be kutatásainak legfontosabb eredményeit. Megállapításai alapvetően helytállóak, adatokkal jól alátámasztottak. A fejezetben levont következtetések közül elsősorban az alábbi elemeket tudom elsősorban kiemelni:

- A városok tudományos teljesítménye sorrendjében tapasztalható változások elemzése.
- A város dolgozó kutatók által publikált tanulmányok vonatkozásában megfigyelhető diszciplináris különbségek feltárása.
- A városok tudományos teljesítménye és a nagyhatású közlemények közötti eltérések bemutatása, a jelenség mögött álló okok feltárása.
- A Kelet-Közép-európai országokban az elmúlt évtizedekben a tudománymetria területén lezajlott változások bemutatása, az egyes országok közötti különbségek megállapítása.

A fejezettel kapcsolatban ugyanakkor az opponens nem tekinthet el bizonyos problémák/hiányosságok megemlítésétől sem:

- A 6. táblázatból kiolvasható trendek közül a szerző csak a feltörekvő és fejlődő országok városai helyzetének helyezésének a megváltozásáról írt, ugyanakkor nem foglalkozott a fejlett világ városaival (pl. a spanyol városok előretörése, német városok háttérbe szorulása).

- Az 5.1.3. alfejezetből egyes országok esetében hiányolom az okok megemlítését (pl. Kína – műszaki tudományok kiemelt szerepe, Japán – orvostudományok fontossága, szemben a többi ázsiai országgal, USA – társadalomtudományok második helye).
- A nagyhatás-arányt befolyásoló tényezők közül a gazdasági fejlettség vonatkozásában elfogadhatónak tartom, hogy a szerző alapvetően az egyes országok gazdasági fejlettségét veszi alapul. Ugyanakkor véleményem szerint meg kellett volna próbálni olyan mutatót találni és használni, amely az egyes városok fejlettségére utal, és ezzel is összehasonlítani a nagyhatás-arány mutatóját. Ezzel kapcsolatban felmerülhet az a kérdés is, hogy a város vagy az ország gazdasági fejlettsége befolyásolja jobban a tudományometriai adatokat
- A 17. táblázat első oszlopában szereplő „változó-kibocsájtás” növekedés kifejezést a táblázat alatt meg kellett volna magyarázni, illetve célszerű lett volna a táblázatban kialakított négy csoport városait térképen is ábrázolni.
- A kelet-közép-európai országok esetében – a jelentős számú város miatt – szükségesnek tartottam volna a csehországi helyzet elemzését is.
- A szerző az 5.4.2. alfejezetben egyik mérőszámként a relatív intenzitást használja, és azt írja, hogy ennek kiszámítási módszere a 4.3. alfejezetben található. Az érintett alfejezetben ugyanakkor nincs megemlítve az érintett mutatószám, és így az opponens csak kizárólagos alapon gondolja azt, hogy ez a Jaccard-indexet jelenti.
- Az 5.4. fejezet 5.4.3. alfejezetét (A nagyhatású közlemények diszciplináris profilja) a szerzőnek nem sikerült kellő mértékben beilleszteni a disszertáció adott egységének logikai menetébe (az alfejezet ugyanakkor igen fontos információkat hordoz). Egyrészt a fejezet bevezető bekezdésében sem szerepel erre vonatkozó kérdés, illetve a fejezet legfontosabb eredményeit összegző 5.4.5. alfejezetben is alig vannak megemlítve az ott szereplő következtetések.

A disszertáció záró fejezetében – a Célkitűzések fejezetben feltett kérdésekre válaszolva – a szerző tézisek formájában foglalja össze kutatásainak legfontosabb eredményeit. Az általa levont következtetéseket magas színvonalúnak tartom, és a téziseket új tudományos eredményként fogadom el.

A disszertációban szereplő megállapítások megértését jelentős számú ábra és táblázat segíti, amelyek jelentős részét a szerző saját kutatásainak eredményeire támaszkodva készítette el. A grafikus elemek nagy része magas színvonalú, bizonyos esetekben ugyanakkor igen nehéz a különböző színnel jelzett városok elkülönítése (pl. 4. ábra – a kék, a piros és a sárga színek különböző fokozatai, 9. ábra – piros szín különböző fokozatai). A disszertáció nyelvezete megfelelő, a helyesírási hibák száma minimálisnak tekinthető (egyedül az említhető meg, hogy véleményem szerint mondatkezdéshez a „Továbbá” kifejezés helyett célszerűbb lett volna az „Emellett” szót használni..

A fentiek figyelembevételével Dr. Csomós György részére az MTA Doktora cím odaítélését támogatom.

Debrecen, 2022. január 15.

Kozma Gábor
az MTA doktora